

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नमः श्रीशंकराय ॥ हे भगवन् ते तव महिम्नः परंपारं अविदुषः पुंसः अजानतः पुरुषस्य स्तुतिर्यदि असादृशी स्या
 त ॥ अनुरूपं अयोग्या भवेत् ॥ तथा ब्रह्मादीनामपि गिरस्तुतिविषये अवसन्ना भवेयुः निःफला भवन्ति ॥
 तत्र स्मात्कारेणान्न केवलं मस्माकमेव स्तुतेरनधिकारित्वं ब्रह्मादेरपि तथैव स्यादित्यर्थः ॥ एतेन पूर्वोक्तं
 स्तुतेरनधिकारित्वं प्रत्यपादि ॥ उत्तरार्द्धेन साधिकारित्वं प्रतिपादयन्ताह ॥ हे भगवन् अप्रैवं सर्वे येन सर्वः स
 ॥ महिम्नः पारं नैपरं मे विदुषो पदं सदृशी स्तुतिर्ब्रह्मादीनामपि तदेव सन्नास्तुतिगिरः ॥ अथो ॥
 ॥ वाच्यः सर्वः स्वमतिपरिणामावधिगृहणन्ममार्प्येयं स्तोत्रे हरिः स्तिरपवादः परिकरः ॥ १ ॥ नि
 मस्तोपि जनः स्वमतिपरिणामावधिः स्वकीयामतिस्तस्याः परिणामः परिपाकः सचावधिः सीमैमपी ॥ १ ॥
 दाय च ॥ स्वमतिपरिणामावधिपथाभवति ॥ एवं वांग्गृह्यं च स्तुवं न अवाच्योऽनुग्राह्यो भवति निर्देष्टुः
 एव ॥ यदेव न हि हे हर दीनार्त्तहर अस्मिन् स्तोत्रे ममापि एष परिकरः प्रारम्भो निरपवादे निर्देष्टुः
 एव ॥ १ ॥ हे भगवन् यस्तव महिमा वाङ्मनसपाः पन्थाना अतीत एवाक्षमनश्रववाङ्मनस्ते तपोः

सहस्रः

२॥

भयावतोः शेषशास्त्रकर्तृत्वं प्रतिपादनाय आत्मनश्चोद्धृत्य परिहाराय सुवन्नाह । मधु इति हे भगवन् मम
सुत्यातव तुष्टिर्नास्तेव । किं कुर्वन् सत्यवाचो गिरो निर्मितवतः । स्तब्धवतः कथं भूताः वाचः मधुस्फी
ताः । कोमलामैधुर्यगुणयुक्ताः सालंकारा इत्यर्थः । पुनः कथं भूताः परमं अमृतं परमा मृतस्वरूपाः परमा
मृतस्वरूपं सत्योच्यते । उपचाराद्देवानां सिद्धान्तनिष्ठाः एतेन किमुक्तं । एवंविधाः स्वर्गापवर्गजयेर्निष्ठा

॥ मधुस्फीता वाचः परमं अमृतं निर्मितवतस्तं ब्रह्मन् किं वा गेहि सुरगुरोर्विस्मयपदम् ॥ ॥

॥ ममैवेतां गार्गी गुणकथनपुण्येन भवतः पुनामीत्यर्थे स्मिन् पुरमथ न बुद्धिर्व्यवसिता ॥ ॥

वाचो गिरो निर्मितवतः । सुरगुरोरपि वाक् किंतव विस्मयपदं भवति । आश्चर्यस्यानं भवति । अपि तु न भ
वतीत्यर्थः । किं पुनरस्मदादेः । अहो यद्येवं तर्हि किमर्थं सुतो प्रवर्तते सत्यं तु पुनः । हे पुरमथ न हे त्रिपुरद
हन । अस्मिन् सुतिलक्षणे । येन मम बुद्धिर्दिनिसाराणां व्यवसिता । हतो यमा इतीति किं । ब्रह्मन् वतो गुण
कथनपुण्येन एतामात्मीयां गार्गी पुनामि पवित्रीकरोमि ॥ ३ ॥

२॥

वाङ्मनसपोः। एते च किल वाङ्मनसे सर्वार्थविषयिणी। ताभ्यामपि सर्वमहिमा अवधारयितुं न श-
 क्यते। न च प्रत्यक्षेण अतुमानेन गृह्यते। सकः पंतवमहिमानं श्रुतिरपि वेदोपि च कितमभिधत्ते-
 श्रीमभावो ब्रूते। न निश्चयतः कृपा अतद्वावत्त्या। न तत्। अतत्। अतद्वाचासौ व्यावृत्तिश्च अतद्वाच-
 तिस्तथा अतद्वावत्त्या। स इत्यंभूतो महिमा कस्य स्तोतव्यः। अपितु न कस्यापीत्यर्थः। तथा कतिविध-

॥ अतीतः पश्चात्तून्तवचमहिमायां न सौधैरतद्वावत्त्यायं च कितमभिधत्ते श्रुतिरपि ॥

॥ स कस्य स्तोतव्यः कतिविधगुणः कस्य विषयः पदैर्त्यर्थाचीने पतति न मनः कस्य न वचः ॥

गुणास्तस्य भगवतः कियन्तो गुणाः ते परिज्ञातुं न शक्यन्ते। कस्य विषयः कस्य गोचरो भवेत्। अपितु न
 कस्यापीत्यर्थः। एते न निःकलस्वरूपेण सुते रनधिकारित्वं प्रतिपादितं सकलसायकाशात्वं प्रति-
 पादयन्नाह ॥ तु ज्ञानं सर्वार्थाचीने स्थितिस्थितिप्रलयानुसृत्यापदेत्यनेन कस्य मनो न पतति वाचो-
 वा कस्य न प्रसरति। अपितु सर्वेषामपि वाचश्च प्रसरति ॥ २ ॥

महिम्न

॥३॥

इदानीं तामेव व्याजोक्तौ प्रकटयन्नाहः खलु निश्चितं सधाता सकृत् त्रिभुवनं सृजति त्रिभुवनजनने का इ
हाका चेष्टा कापरिस्पन्दं क्रिया तथा किं कायः सन् त्रिभुवनं सृजति तथा किं मुपायः सधाता किं मुपायः
सन् त्रिभुवनं किं मुपादानं किं कारणं किं निमित्तं अप्रमिति कुतैर्कथं काश्चिद्व्यतधियो मन्दमतीन्द्रः

॥ किमीहः किं कायः स खलु किं मुपायः त्रिभुवनं किं माधारेधाता सृजति किं मुपादान ॥

॥ मिति च अतर्क्यैश्वर्ये त्वय्यनवसरदुस्स्यो हतधियः कुतक्वैपि काश्चिन्मुखरयति ॥

मोहाय जगतः ॥५॥

मुखरयति वाचालयति किमर्थं जगतो मोहाय विप्रतारणाय नरकगमनाय च कथं भूतः कुतर्कः

त्वयि विषये अतवसरदुस्याः दुर्वल इति किं भूते त्वयि अतर्क्यैश्वर्ये अचिन्त्यमहत्त्वे यत उक्तम्

इह या कुतर्कमेव हि निन्द्या वित्तु मे वद क्रीडते गवाल्लोके बालक्रीडनैव ॥५॥

॥३॥

आत्मसुतेसावकाशत्वं श्रव्यभिचारित्वं प्रतिपाद्यदानीं सर्वज्ञत्वं सर्वकर्तृत्वं प्रतिवेचिद्विप्रतिपाद्यते ॥
 मीमांसकादयस्तन्मतनिराकरणापन्नवधप्रमाणोपन्यासपरेण श्लोकत्रयेण भवंतं सुवचन्ति
 त्याह ॥ हे भगवन् हे वरदयत् तवैश्वर्यं तद्यस्तनिहितं आरोपितं च कासुति सृष्टुतनुषु कथं भूता
 सुगुणभिन्ना सुगुणाः सत्यं सन्तमांसि तेर्भिन्नाः पथं भूता गुणभिन्नास्तासु कथं भूतं तवैश्व
 ॥ तवैश्वर्यं यत्तज्जगदुदयरक्षाप्रलयकृत्रयीवस्तुव्यस्तं तिसृषु गुणभिन्ना सुतनुषु ॥
 ॥ अभव्यानामस्मिन्वरदरमणीयां रमणीयं विहन्तं व्याक्रोशीं विदधत इहैवैजडधियः ॥
 यजगदुदयरक्षाप्रलयकृत्रयीवस्तुव्यस्तं तिसृषु गुणभिन्ना सुतनुषु ॥
 न्करोतीति ॥ पुनः कथं भूतं त्रयीवस्तु त्रयीशब्देन वेदत्रयी अथवा सवि सुतनुषु आत्मरूपं हे भगवन्
 इह मर्त्यलोके यके जडधियो मन्दमतयः पापिष्ठा मीमांसकादयस्तवैश्वर्यं वेदत्रयी विहन्तं निराकर्तुं व्या
 क्रोशीं निन्दन्ति यद्विदधन्ति कथं भूता व्याक्रोशीं अभव्यानां पापिष्ठानां रमणीयां मनोरमां पुनः क
 थं भूतां अस्मिन्सर्वजादिगुणोपेतं तवैश्वर्यं रमणीयम् ॥ ४ ॥

३

नहिम्न०

४॥

4

त्रयीवेदविहितो माजुः सार्व्यं कपिलं शास्त्रं पञ्चविंशतितचोपलक्षितं च । तथा योगसंबन्धः । तत्प्रधानं
नत्वात् । न्यायशास्त्रं वैशेषिकशास्त्रं । तथा पशुपतिमतं शब्देन सिद्धान्तः । परिकीर्तिताः । सोमसिद्धा
न्तशिवसिद्धान्तनाकुलसिद्धान्तः । पञ्चार्थसिद्धान्त इत्यादयः । तथा वैष्णवं केशवपञ्चरात्रञ्च ना
रदपञ्चरात्रयोर्ग्रहणम् । इति शब्दः समाप्तौ वर्तते । एतत्पञ्चसंख्यापरिहितप्रस्थानं । एतस्मिन्
॥ त्रयीसार्व्यं योगः पशुपतिमतं वैष्णवं मिमंसाप्रमितिप्रस्थानं परमिदं मदः पथः ॥
॥ मिमंसा च ॥ उचीनां वैचित्र्याद्युक्कटिलनाना पञ्चषान्तराणामेको गम्यस्त्यमसि ॥
स्थाने प्रमितिस्ततिपथगम्येस्तति अहंकारोपेतास्तदनुष्ठापिन इति बुवते । पत्तदं पत्तत्तत्तस्मात्प
रतरमसि । अदः पथग्रासं च । तस्मात्सैव नीयमसि । कस्मादुचीनां वैचित्र्यात् । उच्यते । उच्यते । उच्यते ।
त्राः पदुक्तम् । एकमेव परंतत्त्वमभित्तं परमापत्तम् । तदेव उच्यते । उच्यते । उच्यते । उच्यते । उच्यते ।
अजुक्कटिलनाना पञ्चषापायसा । एकोः सवोपयोगम्यस्तथात्वम् ॥ ७ ॥

४॥

परं

हेमगवन्ः श्रीभूः स्वः प्रभतयः सप्तलोकाः अवयवन्तोपि अतन्मानः एषां जन्मनविद्यतो यद्यसाव
पवंतजन्मपुन्यथावदः तथालोकाः सावयवाः सावयवा जन्मवन्त एव हेमगवन्ः भववि
धिः सृष्टिविधानं जगतां अधिष्ठातारं चेतनं निमित्तं कारणं ईश्वरं किं अनाद्यं भवति अनपेक्ष्यं भ
वति नैव कर्तारमपेक्षते एवंदिक्कालधर्माधर्मपरमाणुप्रभृतीनि चेतनाशून्यानि चेतनाधिष्ठा
न ॥ अजन्मानो लोकाः किं मय्यवयवन्तोपि जगतां अधिष्ठातारं किं भवविधिरनाद्यं ॥

॥ भवति ॥ श्रीशो वा कुर्याद्भुवनजनने कः परिकरोयतो भन्दास्त्वा प्रत्यमरवरं संशोर ॥

न स्वीकृतानि स्वकार्ये तत्तौ प्रवर्तन्ते यच्चेतनाधिष्ठान स्वीकृतकार्ये तत्तौ प्रवर्तन्ते न इमे ॥ ६ ॥
पतेवा यदि श्रीशः कुर्यान्महदेश्वर्ये वहिर्भूतः कश्चित् कुर्यात्तदा तस्य श्रीशस्य भुवनजनने भुव
नोत्पादनविधौ कः परिकरः का सामग्री हे अमन्यं यत्तः कारणदिमे मन्दाः पापिष्ठामीमांसकाद
पश्चात्प्रति संशोरते संदेहं दुर्वनि न्यायं संदेहो मास्तीति तात्पर्यं ॥ ६ ॥

महिम्नः

५

हेमगवन्-हेपरमथनकश्चिद्दृष्टानानुपायीसकलसमस्तजगदिदं क्वंगदति-अबिनश्चरं क
रुपयति-अथापरोवोद्धः दंभः क्षणभंगवादीसकलजगदिदं अक्वंचक्षिणं गदति-हेमगव
न्-एतस्मिन्समस्तेपिजगतिव्यस्तविषयेपि सतिविदिक्षप्रमाणेभूमेसत्यां हतेर्भद्वौ

क्वंचक्षित्सर्वसकलमपरस्त्वं क्वमिदं परोक्षो व्याधौ व्येजगतिगदतिव्यस्तवि
षये समस्तेप्येतस्मिन्परमथननैर्विस्मितइव सुवन्निहेमित्यां नखलुननुधि
सामुखरता ८

आदिभिर्विस्मितइवविस्मितोत्पन्नोमोहंप्रापितइवात्मा सुवन्निहेमि-त्वज्जेअहोयधेत्तहि-क
पंसुतौ प्रवर्तसे सत्यमिदं वचनोखलुनिश्चयेन न सुखरतानबालानां धृष्टा अपितु धृष्टे

व ८

महोत्त इति. हेवरद. तव यत्तत्तत्रोपकरणं मात्रापरिच्छदग्रहत्राणं. इत्येकम्. महान् उत्तामहोत्तो
 षमः. स्वदाङ्गप्रसिद्धमेव. अथ दण्डस्योपरिवस्त्रकपालं स्वदाङ्गमुच्यते. तथा परशुनापुधविशे
 षः। अजिनं गजचर्म तथा भस्मदग्धगोमयं तथा फणिनः. काद्रवेयानागाः। तथा कपालं च. इति श
 वः समाधौ वर्तते. उपनः सुरादेव। भवद्भूषणहितां. भवद्भूषणं नीतां अनीर्चनीयां अर्द्धिदध.

महोत्तः स्वदाङ्गं परशुरजिनं भस्मफणिनः कपालं चैतीये तव वरदतत्रोपकरणम्.
 सुरास्तातामर्द्धिदधति तु भवद्भूषणहितां न हि स्वात्मारामं विषयमगत्स्माभ्रमय

ति. धारयन्ति. अहोयधेवंतर्हिकथं स्वयं न भुंक्ते. नैवं. वाचं हि यस्मात्कारणत्वं. विषयमगत्स्मा
 स्वात्मारामं पुत्रं योगिनं न भ्रमयति. न चालयति. एतेन भगवतः परमयोगित्वं प्रकटितम् ८

हिमा.
६

हेभगवन् दशास्योरावणः बाहून् अतस्तु अमृतधृतवान् कथंभूतान्वाहून् रणकरूप
रवशान् संग्रामव्यग्नान् किंकृत्या अवेरिव्यतिकरंनिः कंटकं त्रिभुवनं अपत्नादासाद्य प्राप्य
हेत्रिपुरदहन इदं तत्स्थिरायास्त्यद्रुक्तेर्विस्फूर्जितं विलसितं कथंभूतायास्त्यद्रुक्तेः शिरः प

6

अपत्नादासाद्य त्रिभुवनं अवेरिव्यतिकरं दशास्योपद्वाहून् अतस्त्वरणकरूपरवशा
न शिरः पद्मश्रेणी रचितचरणाम्भोजहवलेः स्थिरायास्त्यद्रुक्तेः त्रिपुरदह
विस्फूर्जितमिदम् ११

६

दशश्रेणी रचितचरणाम्भोजहवलेः शिरां स्पेवपद्मानि तेषां श्रेणीपत्तिः तपारचितः आरो
पितचरणाम्भोजहवलेः पद्मोपहासोऽयं साः सापद्मश्रेणी रचितचरणाम्भोजहवलिङ्गः
सातस्याः ११

शिरः १

हेमगवन् विरंचिर्वृक्षा उपरितनपत्ते हरिः कृष्णः अधः पत्ते तवैश्वर्यं यत्नात्परिच्छेत्तुं परिकल्पयि
तुं अनलं यातौ असमर्प्यैभित्तौ कथं भूतस्य तव अनिलस्कन्धवपुषः । अस्य एतेन किमुक्तम् वा
युतत्त्वपर्यन्तं लिङ्गस्य मस्तकं कालाङ्गितपर्यन्तं लिङ्गस्य मूलं ब्रह्माण्डव्याप्तिः । किं सुभगवान्
अप्रतत्त्वनिवासी कथमेतौ तवैश्वर्यं परिज्ञातुं समर्प्यैस्पातामिति अपितु न भवत इत्यर्थः । ततो

तवैश्वर्यं यत्नाद्यदुपरिविरिञ्चि हरिः अधः परिच्छेत्तुं यातावनलमनिलस्कन्धव
पुषः ततो भक्तिश्रद्धाभरणगुणगङ्गागिरिशायित्वयंतस्थेताभ्यां तव किं भु
वन्ति न फलति १०

ननु रतेन भगवता ताभ्यां ब्रह्मविष्णुभ्यां स्वयंतस्थो आत्मानमात्मनैव प्रकटयामास किं कु
र्वद्भ्यां भक्तिश्रद्धाभरणगुणगङ्गायद्यस्मात्कारणात् भगवान् काउणिकः काउणिकत्वा
न्वयंतस्थे आत्मानमात्मनैव प्रकटयामास हे गिरिशायकमेतत् अनुवृत्तस्तवैव किं न फल
ति अपितु फलत्येवेत्यर्थः संगच्छते १०

हेवरदयद्वाणोवाणसुरसुत्राम्नोऽन्द्रस्यऋद्धिंअधश्चक्रे। कथंभूतोऽहंदिपरमोच्चैरपिसतींअत्यन्तमहतीम
 पिहेभगवन्तस्मिन्वाणोतन्त्रचित्रताश्चर्यम्। कथंभूतोवाणःपरिजनविधेयत्रिभुवनः। एतद्विशेषणप्रप
 मंदेयं। पञ्चादिदं। कथंभूतोवाणोऽन्वचरणापोर्विर्यसिंतिरि। त्वचरणापोःपूजयितुमिहेभगवन्। उक्तं
 तत्। त्वपिशिरसःअवनतिःशिरोनम्रताकस्यापिउत्पत्यैतन्भवति। अपितुसर्वेषामेव। ऐश्वर्यंभवति।
 इतितात्पर्यार्थः॥ १३॥

॥ यदृद्धिंसुत्राम्नोवरदपरमोच्चैरपिसतीमधश्चक्रेवाणःपरिजनविधेयत्रिभुवनः॥ नतच्चित्रंतस्मिन्त्व
 ॥ रिवसिंतिरि। त्वचरणापोर्नकस्याप्युत्पत्यैतन्भवतिशिरसस्तप्यवनतिः॥ १३॥ अकाण्डवस्तीण्डन्दाय॥
 ॥ चकितादेवासुररूपाविधेयस्य। सीधैरिन्द्रमैयर्णविषंसंहृतवतः। सकल्माषःकण्ठेनवनेकु॥
 ॥ उतैनश्चियमहोविकारोपिश्वाद्योभुवनभयभङ्गव्यसनितः॥ १४॥

हेत्रिनयनपःकल्माषःकृष्णपाशदुरेववर्णःविषंसंहृतवतः। तवकण्ठेअसीत्। सकल्माषःकण्ठेअप्यनकु
 उतैः। अपितुक्रोद्यतेव। कथंभूतस्यतव। अकाण्डवस्तीण्डन्दाय। कचिन्देवासुररूपाविधेयस्य। अका
 ण्डेअप्रस्ताव। वस्तीण्डन्दाय। चनजगत्पलयेनचकिताभीतादेवाअसुरास्तेषु। कृष्णविधेयोपेक्षस्य। अहो
 पुक्तमेतत्। भुवनभयभङ्गव्यसनितः। पुरुषस्यविकारोपिश्वाद्यः॥ १४॥

हेनगवन्। अमुष्य रावणस्य त्वदधिवसतौ कैलासेऽपि भुजवन् विक्रमयतः सापातालैः प्र
 तिष्ठाभ्रलभ्या आसीत्। अप्राप्य भूख कस्माद्दृष्टात्। कथं भूतं भुजवन्। तत्सेवासमधिग
 तस्यारं प्राप्तलभ्यं। कसति। त्वधिभ्रूलसवलितान्गुष्ठशिरसि सति। मन्दचलितान्गुष्ठैः सति। अहो
 शिरसि

॥ अमुष्य त्वत्सेवासमधिगतस्यारं भुजवन्नेवला कैलासेऽपि त्वदधिवसतौ ॥
 ॥ विक्रमयतः ॥ भ्रूलभ्या पातालैः पलसवलितान्गुष्ठशिरसि प्रतिष्ठात् ॥
 ॥ प्यासी दुर्वमुपचितो मुह्यति खलः ॥ १२ ॥

उक्तमेतत्। ध्रुवं निश्चिन्नेतं। खलो दुर्जनः। उपचितः सन् परपाल हन्या भ्रूलं कृतः सन् मु
 ह्यति। मोहमुपगच्छति ॥ १२ ॥

५७४

८॥

४

अनिष्टतजयताडिततटा नत्ता अहोयुक्तमेतत्तपतोविभुतावामेवैषीत्यंविभुत्यं ॥ १६ ॥ हेमगंन्धोवा रां पाक्षी
 पानाप्रवाहः सनेतवशिरसिप्रसृतलघुदृष्टः जलकनिकायत्सस्मोदृष्टः कथंभूतोविपद्वापीव्योमप्रवदन
 शीलः पुनः किंभूतः तारागणगुरितफेणोद्रमरुचिः तारागणगुरितफेणोद्रमरुचिः तेनगुरिताउपमिता
 फेणोद्रमरुचिर्पस्यसः तेनप्रवाहेनजगदीकारजलधिवलपंकुतं समुद्रपरिवर्चविहितं हेतुतमइति
 उनाप्रकाशेण अनेनैवदृष्टान्तेनवपुः उनेयं अलमाधुनीया कथंभूतं वपुः दिव्योदिव्यप्रभावउत्तम ॥ १७ ॥
 ॥ विपद्वापीतारागणगुरितफेणोद्रमरुचिः प्रवाहोवा रां पः पषतलघुदृष्टः शिरसिते ॥
 ॥ अगदीपाकारजलधिवलपंकुतं तेनभूतमित्यनेनैवैतन्नेधतेहिमदिव्यं तववपुः ॥ १७ ॥ १ ॥
 ॥ पः लोणीयन्ताशतधृतिरगेन्द्रो धनुरधोरथायै चन्द्रा क्षेत्रे रथं चरणपाणिः शरद्वनिः ॥ १८ ॥
 ॥ दिव्यलोकेतेकोपतप्ररुणमागं वराधिधिधिधेयैः नोऽन्योनस्वलुपरतंत्राप्रधुधियः ॥ १९ ॥
 हेमगवत्तेतवत्परतत्संदिधलोदयंक आग्ररविधिदयंलोसामगो इतीति किं लोणीपृथ्वीरथः
 तथायन्तासारथिः शतधृतिः ब्रह्मा अगेन्द्रः पशुतराजोहिमालयः धनुः अथोननरथाडेचक्रस्थानेच
 शक्रौ रथचरणपाणिर्विसुः शरः अहोयुक्तमेतत्तपतोविभुतावामेवैषीत्यंविभुत्यं ॥ २० ॥
 मिः सार्द्धं नोऽन्योनपरतंत्राः नपराधिनास्वाधीनाइत्यर्थः ॥ २१ ॥

हमगवन्तस्यस्मरस्यवाणासदेवासुरनरेजगतिः अस्मिन् अर्थः ॥ अरुतप्रयोजनाः ॥ कचिदपि नैव वर्तते ॥
सस्मरस्त्वानितरसुरसाधारणपथाभवति ॥ अन्यदेवतस्य पश्यन् स्मर्तव्यात्मासीत् ॥ अरुतस्मर
गियशरीरोक्तस्त्व कथं भूताविशिष्टाः ॥ नित्यं जपिनः ॥ जपमुक्त्वा अहोपुक्त्वा मेतत्तव शि- ॥ उजिते
न्द्रियेषु परिभवो न पथः ॥ न सुखं शरीर इत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ अस्मिन् अर्थे नैव कचिदपि सदेवासुरनरे निवर्तते नित्यं जगति जपिनो यस्य विधिः ॥
॥ योः स पश्यन्ती शतानि तस्मिन् साधारणं प्रभूतस्मरः स्मर्तव्यात्मानं हि विशिष्टं पथः प ॥
॥ रिभवः ॥ १५ ॥ महीपादावाता दूजति सहसा संशयपदं दं विस्मोभीम्यदुजपरिचरं ॥
॥ अरुतः ॥ मुहूर्त्तौ दोष्यं पात्य विभूतं जगता ॥ इत तटा जगद्वापै त्वं नटसि ननु यानैव ॥
॥ विभूताः ॥ १६ ॥

हमगवन्तस्य जगद्वादापेन नटसि नृत्यं करोषि ॥ जगत्तरङ्गाय प्रतरेणाय नटसि नृत्यं करोषि ॥
उन्मिही पादावाता दूजति सहसा संशयपदं दं विस्मोभीम्यदुजपरिचरं ॥ इति सशयपदं तथा विस्मोः पस्तकाशमाम्यदुजपरिचरं ॥
इति च नृणां भगवन्तस्य सहस्रवर्तते तथा चोः स्वर्गः मुहूर्त्तौ दोष्यं पात्य विभूतं जगता ॥

महिम्नः

२१

९

८

तथाऋतुपतिः तनुभृता अधीशः तथा धीराणां आर्चिज्यं अस्ति भावः तथा सुरगणाः देवसमूहाः सदस्याः
सन्धाः एव सामग्रीकस्य दक्षस्य त्वत्स्वत्सकासात् ऋतुभ्रंशो भूत् पागविनाशो बभूव कथं भूता त्वत्तः ऋतुषु
फलदानव्यसनिनः हियस्मात्कारणं पुनर्मेतत् क्वचिन्निश्चितं मखायागाः कर्तुं यत्नमानस्य अद्वा वा सुम्
अभिचारापभवन्ति विपरीतार्थापभवन्ति २१ हेनाथं स्वामिन् तेन वम गव्या धरभसः आयेत् कोत्सा

क्षिपादक्षोदक्षः ऋतुपतिरधीशस्तनुभृता मधीराणां आर्चिज्यं शरणा सदस्याः सुरगणाः
ऋतुभ्रंशस्त्वत्तः ऋतुषु फलदानव्यसनिनो क्वचिन्निश्चितः अद्वा विधुरं मभिचारापहिमधीः
२१ प्रजानाथं नाथं प्रसभं मभिकं स्वां दुहितरंगं तं रोहिद्रुतं तं रिरमपिषु मध्यस्य वपुषा
धनुष्यारोपानं दिवं मपि सपत्राकृतं मनु त्रसन्तं तं धापित्यं जतिनं मगव्या धरभसः २२

हः अमुं प्रजानाथं ब्रह्माणं न त्यजति कथं भूतस्य तव धनुः पाणोः कथं भूतं प्रजानाथं प्रसभं वलात्कारेण रो
हिद्रुतं रोहिणिभूतां स्वां दुहितं वपुतिः अथ स्य वपुषा मगशरीरेण गतम् किं कर्तुं मिहुरिरमपिषु मिह उतः
कथं भूतं अभिकं कामुकं अपरं कथं सपत्राकृतं वा एण भिवा तं धापित्यं अथ कथं भूतं सन्तं दिवं मपि
यातम् अथापि वसन्तं दिवं मपि स्वर्गं गतम् उत स्तथापि तेन वम गव्या धरभसः अथापि प्रजानाथं न त्यज
ति इत्यर्थः २२

प्रथमदिक्कृतितत्करोतीति तात्पर्यार्थः १८ हे भगवन् रुद्रिः कृष्णः तेन वपादयोः सह संक्रमलवलिं आधाय
 रथयित्वा तस्मिन्साहस्रेण कोने सति निजनेत्रकमलं उदहरन् उत्पाटितवान् असौ भक्त्युदेकः परिश्रान्तिगताः
 सन्त्रयाणजगतारहायै जागर्ति स्फुरति केन च क्वपुषा चक्रशरीरेण १९

हरिस्तोसाहसंक्रमलवलिमाधाय पदयोर्पि देकोने तस्मिन्निजमुदहरन्नेत्रकमलम् ग
 तो भक्त्युदेकः परिश्रान्तिमसौ चक्रवपुषा त्रयाणारहायै त्रिपरहरजागर्ति जगताम् १९
 क्रतौ सुप्ते जाग्रन्त्यमसि फलयोगे क्रमतां कर्मसि प्रधस्तं फलति पुरुषाराधनमते
 अतस्त्वांसं प्रेक्ष्य क्रतुषु फलदानप्रतिभवं श्रुतौ श्रद्धावधां दृढपरिकरः कर्मसु जनः २०

हे भगवन् जनो लोकः अतः कारणत्कर्मसु विषये दृढपरिकरो नारंभो वर्तते श्रुतौ वेदे श्रद्धावधाः अनः
 किं कृत्वा क्रतुषु योगेषु प्रतिदा प्रतिभवं संप्रेक्ष्य क्रतौ योगेषु विनष्टे सति फलयोगे फलसंबधे पातः ज
 त्वमेव सावधानो भवति क्रतुमानां पापयाजिनां पुत्राणां प्रधस्तं कर्मप्राणं कर्मपुत्राणां धानमृधते क
 फलति अपि तु न फलतीत्यर्थः २० हे शरणदम्भयददहो उनिः क्रियादहो क्रियाया कुशलः

महिम्नः

१०

३०

भाषितद्वारेण श्यामतम्बहृति यतिः कुरेवाद्याश्च पार्श्वविभवाभरणान्यातद्दो किमपि वारिधस्तु सुप्री
णितो वतपेन जयति २४ हेमगवन् यमिनो योगिनः मनोः तः कारणं चित्ते स्वात्मनि सविधं आधाय समीप
हृत्वा प्रत्यक्षं पश्चात् अन्तर्मध्ये यत्किमपि अनिर्वचनीयं तत्त्वं आलोक्य दृष्ट्वा आह्लादयति धारयति क्लिप्त
इति सत्यं तत्तन्भवान् वयम्भूता यमिनः आत्ताम उतः आतो गृहीतो मउहा उर्ये स्ते आत्ताम उतः पुनः वयम्भू
मनः प्रत्यक्षितैसा विधमुपधायात्तम उतः प्रहृष्य द्रोमाणः प्रमदसलिलोत्सङ्गितदशः य
दालोक्याह्लादं हृदयं निमज्ज्याम तस्यैदं च त्वन्तत्तत्त्वं किमपि यमिनस्तत्त्विलभवान् २५
त्वमर्कस्तु सोमस्तु मल्लिपवनं त्वं हुतवहं त्वमापस्तु व्योम त्वमुधरिणा त्वात्मा त्वमिति च
परिच्छिन्ना मेवं त्वमिपरिणता विभ्रतगिरंजविद्वस्तत्तत्त्वं वयमिति हि पत्नं नमवसि २६
ताः प्रहृष्य द्रोमाणः सरोमास्वगात्राः अपरं कथंभूताः प्रमदसलिलोत्सङ्गितदशः प्रमदसलिलो निहर्षाश्च
तैः उत्सङ्गिताः परिपुता दृष्टिर्षांते तथोक्ताः तन्नोत्प्रेक्षते अमृतमये हृदे निमज्जेव आह्लादधारयतीव यथा क
थिता पात्राणि मत्तमये महीनलेहो निमज्ज्याम आह्लादयति दत्तार्थसङ्गतिः २५ हेमगवन् त्वं अर्कः सूर्यः त्वं
सोमः चन्द्रः त्वं पवनो वायुः अति त्वं हुतवहोऽग्निः त्वं आपः पाती यम् त्वव्योम आकाशः त्वमुधरिणः आत्मन्य

१०

हृत्परमपद्महेत्रिपरदाहंतथापिदेवीपार्श्वीत्वांस्त्रैरांस्त्रीलम्पटं प्रवेतिजानेति. किं कृत्वा. यद्यपिपुष्पा
पुष्पकंदपुष्पपुरोऽग्रेप्रहायभरित्येवत्तएवत्तपुष्पदृष्टं दृष्टं पि. कस्मात्. यमनिरतदेहाईवदनात्.
कथंभूतादेवीस्वलावर्णाशंसा. स्वरूपाभिमानिनी. अहोवत् इतिरेवेदे. अद्भुतनिमित्तं हेवरदपुवतं
योमुग्धाः स्त्रियोः शानोः २३ हेस्मरहरतवस्माक्षानेषु. आसमन्ताद्वावेनकीडा. तथापिशंवाः सहचराः.

स्वलावर्णपुष्पसंघतधनुषंमहायत्तएवत्तपुरःपुष्पदृष्टं दृष्टं पुष्पापुष्पमपि यदि
स्त्रैरांदेवीयमनिरतदेहाईवदनादेवेतित्यामद्भावतवरदमुग्धापुवतयः २३ स्म
शानेषुकीडास्मरहरपिशंवाः सहचराश्चित्तमस्मालेपः स्वर्गपिन्तकरोदीपरिकरः
अमङ्गलंशीलंतवभवतुनामैवमखिलंतथापिस्मरत्तएववरदपरमंगलमसि २४
नित्यंकीडाकाशिरा. तथाचित्तमस्मालेपः चित्तमस्मानामंगनागः. तथास्वर्गपिन्तकरोदीपरिक
रः. नृणांकानिमस्तकानितेषानि. करान्तस्योदीपदीपरिकरः. शिरोवदनंयस्यसः. अथवानकरोदीपरि
वरः. नृकरोवृत्तान्तस्योदीपदीयस्यसः. नामइतिसंगोधने. हेवरदपुवतं पुष्पकंदेणस्त्रिपलंसमंग्रतं
वशीलममंगलंभवतु. उभस्तथापित्वस्मरत्तएवचिन्तानीमनीनापरममङ्गल. असि. तथाकृत्व

महिम्नः

११

या २

रित्यन्ताविकाराद्योयस्यतन्तीर्षविकृतिः निर्विकारमित्यर्थः २० हे भगवन् हे देव यत्तदन्तवम्भमिधा
नाष्टकं अमुष्मिन् अमिधानाष्टकं श्रुतिर्वेदः प्रत्येकं प्रविचरति तस्मिन् अमिधानाष्टकम् भवः सर्वः
उद्ः पशुपतिः अथोग्रः सहमहान् शब्देन महादेव उच्यते तथा भीमेशानो अमुष्मिन् प्रत्येकं प्रवि
चरति किमर्थम् अस्मै धाम्ने प्रियाय प्रीत्यर्थं हे भगवन् एवं रूपाय भगवते तुभ्यं प्रणिहित नमस्योस्मि
भवः सर्वो उद्ः पशुपतिरथोग्रः सहमहोस्तथा भीमेशानो विनिर्दिष्टमिधानाष्टकं मिदं
अमुष्मिन् प्रत्येकं प्रविचरति देव श्रुतिरपि प्रियं धाम्ने प्रणिहित नमस्योस्मि भवते २१
नमो नैदिषाय प्रियदवदविषाय च नमो नमः तोदिषाय स्मरहरं महिषाय च नमः नमो व
दिषाय त्रिनयनं पविषाय च नमो नमः सर्वस्मै ते तदिदं मिनिर्दिष्टं शर्वाय च नमः २२
स्तनमस्तारोस्मि २३ हे भगवन् हे प्रियदव अभन्तां प्रियं दुर्नोति ती प्रियदवते तुभ्यं नैदिषाय निकटवर्ति
ने नमः दविषाय च नमः दूरस्थाय च नमः हे स्मरहरं तुभ्यं तोदिषाय नमः तुद्रूपाय नमः चम्रन्यतः ते
तुभ्यं महिषाय नमः महते इषाय पूज्याय नमः अपरं विषाय नमः रूपाय नमः होत्रिनयनं ते पविषाय
च नमः तदुपाय नमः हे भगवन् तुभ्यं सर्वस्मै सर्वप्रकाराय नमः तदिदं विनिर्दिष्टं संहारं ते तुभ्यं सर्वाय
च नमः २४

११

मिति च इति शब्दः समाप्तौ वर्तते हे भगवन् परिणताः परिपक्वमतयस्तपिविषये एवं श्रुत्वा प्रकारेण परि
हृत्वा इत्यत्रावधारिता इत्यत्रास्ति इति गिरं विभ्रतु पुनरिह जगति वपुतत्वं न विदुः यत्त्वं न भवति यत्किंचित्स
दसं द्यातत्सर्वं भगवन्निति भगवद्यतिरिक्तं किञ्चित्तास्ति इति तात्पर्यार्थः २६ हे भगवन् रेशराणां नमिति
पदं ग्राह्यमिति तौति कथं भूतं नमिति पदं समस्तं व्यस्तं समस्तव्यापकं किं कुर्वन्तमिति पदं त्रयो वेदत्रयो मूर्तिषु २४
तः न केवलं त्रयोति स्त्रो वती श्व उदात्तानुदात्तसमाहारभेदात् न केवलं त्रिस्त्रो वती त्रिभुवनं स्वर्गमर्त्यपा
त्रयोति स्त्रो वती त्रिभुवनं मध्योत्री नपि सुरानकाराघैर्बर्गैस्त्रिभिर्भिदधन्तीत्येविकृति तु
नीपन्ते धामधुनिभिर्वचुंधानमणुभिः समस्तं व्यस्तं त्वं शरणं गच्छात्येवमिति पदम् २७
तालं च पुनः किं कुर्वन्तः प्रकाशयेः अकार उकार मकारेस्त्रिभिर्बर्गैः त्रीनपि सुरान् ब्रह्मविभुजद्रादीन्
अभिदधन्तः किं कुर्वीणं नमिति पदं अणुभिर्धुनिभिस्तैव तुरीये धाम अचुंधानं त्र्यो कुर्वीणं किमपेक्ष
पातुरीये धामेति हृदयात् कण्ठपावत् जाग्रदवस्थायां व्याप्तिः कण्ठतालुपर्यन्तं स्वप्नावस्थायां व्याप्तिः
तालुदिललादपर्यन्तं सुषुप्तिवस्थायां व्याप्तिः ललाटाग्रकण्ठलिनीं व्याप्य शिवतत्त्वं पर्यन्तं मृत्युवस्था
व्याप्तिस्तिस्रो यते न त्रहनाह तोना मुक्तिदः परिकीर्तितः कथं भूतं तुरीये धाम नीत्येविकृति तीर्णाः प

२२

२७

वि१

१२

हे देवा हे स्वामिन अस्मिन् गिरिसमं अन्नं गिरितुल्यं कज्जलं स्यात् कसिंधुपात्रे यदि सुरत उशप्रवाले
 खनी स्यात् यदि शारदा सरस्वती उर्वी पत्रं गृह्णित्वा सर्वकालं लिखति तदपि तव गुणं नापारं न पति ३२

३२ इति श्री महिम्नः स्तोत्र टीका समाप्तेति ॐ नमस्तु ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
 अस्मिन् गिरिसमं स्यात् कज्जलं सिंधुपात्रे सुरत उशप्रवाले खनी पत्रं उर्वी लिखति यदि गृह्णित्वा शारदा सरस्वती सर्वकालं तदपि तव
 असुरसुरमनीन्द्रे रश्मि तस्येन्दुमौले रश्मि ति गुण महिम्नो निर्गुणस्येश्वरस्य सर्वलक्षणवति ३३
 षः पुष्पदन्ताभिधानो नुचिरमलमुबनैस्तोत्रमेतच्चकार ३३ कुसुमदशाननामसर्वग
 धर्षराजशिशुशशधरमौलेर्देवदेवस्य दासः स्वगुणनिजमहिम्नो भूषणवास्यरोषास्त
 वतविदम कार्वाणं दिव्यं दिव्यं महिम्नः ३४ सुरवरसुनिपत्यं स्वर्गमोक्षैकहेतुं पठति
 यदि ननुष्यः प्राञ्जलिर्नान्यचेताः व्रजति शिवसमीपं किन्नरैस्तु यमानस्तवनमिदम
 मोक्षपुष्पदन्तप्रयोगतम् ३५ चरन् रत्नवर्धनं धर्षराजं स्तोत्रमेतत्पठति परमभक्त्या शुद्ध

१२

हेभगवन् विश्वोत्पत्तौ वहलरजसे प्रचुरजोगुणधिया नाय भवाय नमो नमः तत्संहारे प्रबलतमसे प्र
बलतमो गुणधिया नाय हराय नमो नमः अपरं सत्त्वोत्पत्तौ सत्त्वगुणधियाने सति जनसुखे जगत्स
रक्षणं कर्त्तुं तैष्ठ्याय नमो नमः निस्त्रे गुणेषु गुणत्रयातीताय प्रमहसि पदे मुक्तिमार्गे मुक्तिस्थाने शिवा
य नमो नमः ॥ ३० ॥ हेवरद भक्तिशक्तिः अमुना प्रकारेण चकितं भीतं अमदीकृत्य प्रोत्सहते तव चरणयोर्घी

वहलरजसे विश्वोत्पत्तौ भवाय नमो नमः प्रबलतमसे तत्संहारे हराय नमो नमः जनसुख
कृते सत्त्वोत्पत्तौ तैष्ठ्याय नमो नमः प्रमहसि पदे निस्त्रे गुणेषु शिवाय नमो नमः ३०

कृशपरिणतिचेतः क्लेशवशं पदं चिदं च तव गुणसीमो ल्लं विनीशश्च वृद्धिः इति च
किं नममं दीकृत्य सां भक्तिराधा दूरदचरणं स्तेवा क्य उष्योपहारम् ३१

क्य उष्योपहारं प्राधादिति निशितं किं मदीयं चेत्तः कृशपा रणति परिणाम दुर्बलं पुनः कथं भूतं क्लेशव
शं अविद्या अस्मिता रागद्वेष अभिलिखेता रागः दुःखः प्रीतिर्द्वेषः अनमलादपि मरणादेवा सेभि
निवेशा इति क्लेशाः कथं भूता नरेन्द्र गुणसीमो ल्लं विनीशश्च वृद्धिः इति च ३१

महिम्नः चित्तः उमान्त्यः समवति शिवलोके उदितः कृतात्मा प्रचुरतरधनायुष्कीर्तिमान् पुत्रवांश्च
 ३६ महेशान्तापरो देवो महिम्नो न परास्तुतिः श्रवो रान्तापरो मन्त्रो नास्ति तत्त्वं गुरोः परम्
 ३७ श्रीपुष्पदन्तमुखपद्मजनिर्गतेन स्तोत्रेण किल्बिषहनेण हरप्रियेण कण्ठस्थितेन
 ३८ पठितेन समाहितेन सुप्रीणितो भवति भूतपतिर्महेशः ३९ समाप्तिमगमे स्तोत्रं सर्वमी
 ४० चरवर्णिनम् श्रुत्वा पमं मनोहारिपुण्यं गन्धमाषितम् ४१ दीप्तादानं तपस्तीर्थहोमयो
 ४२ गदिकाः क्रियाः महिम्नस्तव पाठस्य कलां नास्ति षोडशीम् ४३ इति श्रीपुष्पदन्तस्य ग
 ४४ न्धर्वराजविरचितं महिम्नस्तोत्रं संपूर्णम् ४५ भगवन् वैशाखे मासि कृत्तये पक्षे एकादश्यां
 ४६ उवाच जलविनमिदं पुताकम् सम्बन्ध ४७ शास्त्रे १००३ गोरोक्षराभ्यां नमः रामः

